

اصلاحات اقتصادی و تحولات ساختاری خود اشتغالی

دکتر هادی قوامی^۱

چکیده

علیرغم آن که با وقوع انقلاب صنعتی، گسترش دخالت دولت در امور اقتصادی و اجتماعی و گسترش دیوان سالاری، از اهمیت خود اشتغالی سنتی^۱ کاسته شده است، در سالهای اخیر بار دیگر اهمیت خود اشتغالی در شکل مدرن^۲ به خوبی و بویژه در اقتصادهای مدرن شناخته شده است. این مقاله به بررسی تحولات خود اشتغالی بر حسب سن، جنس، شهری و روستایی، بخشهای اقتصادی و مقایسه با انواع اشتغال دستمزدی بخش خصوصی و عمومی می پردازد، بر اساس نتایج این مقاله:

۱- خوداشتغالی در نقاط روستایی، بیشتر از نقاط شهری است ولی نسبت خود اشتغالی نقاط روستایی بتدریج از سال ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵ کاهش یافته به طوری که در سال ۱۳۷۵ تقریباً برابر خود اشتغالی نقاط شهری شده است؛

۲- نسبت خود اشتغالی در اقتصاد ایران بیشتر از اشتغال دستمزدی بخش خصوصی و همچنین نسبت خود اشتغالی در اقتصاد ایران، بیشتر از اشتغال دستمزدی بخش عمومی می باشد؛

۳- نسبت خود اشتغالی گروههای سنی بالاتر، بیشتر از گروههای سنی پایین تر است؛

۴- در بلندمدت در اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۳۵-۱۳۷۵ بتدریج خوداشتغالی سنتی کاهش و خود اشتغالی مدرن افزایش یافته است؛

۵- خود اشتغالی در میان مردان بیشتر از زنان می باشد.

واژگان کلیدی :

فارسی : خوداشتغالی - کارکنان مستقل - کارکنان مزد و حقوق بگیر - شهری - روستایی

لاتین: Self – Employment- Own – Account Workers-Wage & Salary .....
Workers Urban Rural

۱. پژوهشگر

۲. کلیه فعالیتهایی است که در آن فعالیتهای تکنولوژی و تجهیزات پیشرفته استفاده نمی شود و به شیوه ساده و دستی انجام می شود.

۳. شامل کلیه فعالیتهایی می شود که در آنها از تکنولوژی و اثرات آن استفاده می شود و بیشتر در نقاط شهری می باشد.

۱- مقدمه :

نگاهی اجمالی به ترکیب اشتغال در فاصله سالهای ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که بخش اعظمی از نیروی کار تمایل دارند که رییس خود یا به عبارتی مستقل باشند. خود اشتغالی فرصتی را برای افراد مهیا می‌سازد که بتوانند برنامه‌های خود را عملی کنند، زمانی که دوست دارند کار کنند و به هیچکس پاسخگو نباشند. در واقع خود اشتغال با تکیه به توان شخصی، ابتکار و خلاقیت خود به کارهای تولیدی و خدماتی می‌پردازد. از ویژگی‌ها و امتیازات این بخش از اشتغال آن است که فرد را بتدریج آماده کسب توانایی‌های لازم برای ورود به بازارهای بزرگتر و گسترده‌تر می‌کند؛ بر این اساس خود اشتغالی و کار برای خود، زمینه ساز رشد اشتغال آزاد و کارآفرینی در جامعه است.

خود اشتغالی به لحاظ انعطاف پذیری ساعات کار و استقلال در شرایط کار، طی سالهای اخیر از استقبال شایان توجهی برخوردار بوده است. خود اشتغالی، هر نوع فعالیت تولیدی، خدماتی مولد ارزش اقتصادی در بخش غیر مزدبگیری را شامل می‌شود و تمامی مشاغل فردی موجود، در بخش غیر مزدبگیری اشتغال قرار دارند؛ به عبارت دیگر، کشاورزی، خدمات فنی و صنوف دیگر برای کار می‌کنند و تابعیت اقتصادی از کارفرما (اعم از بخش دولتی یا خصوصی) ندارند، خود اشتغال به حساب می‌آیند؛ از این رو خود اشتغالی به عنوان کار مستقل و غیر تابع پدیده‌ای جدید در اقتصاد نیست و ریشه‌ای عمیق در فرهنگ کهن جوامع بشری دارد.

بررسی‌های مختلف نشان می‌دهد که در جوامع اولیه، اشتغال تماماً در بخش غیر مزدبگیری بوده و بتدریج با گسترش فعالیت‌های اقتصادی، طی هزاران سال، گروهی پذیرفته‌اند که مسؤول سود و زیان خود نباشند؛ علاوه بر این همواره با روند افزایش جمعیت، گرایش به تولید انبوه یک نیاز می‌شود و مراکز بزرگ تولیدی شکل می‌گیرند و در این مرحله اکثریت می‌خواهند برای دیگران کار کنند و دستمزدی بگیرند و درآمدی ثابت و مستمر - ولو اندک - داشته باشند؛ این یک محدودیت است، محدودیت در توانایی‌هایی که تحت عنوان خلاقیت، نوآوری و استعدادهای نهفته هستند؛ اما همه افراد روحیه پذیرش اینگونه محدودیت‌ها را ندارند و می‌خواهند برای خودشان و به حساب خودشان کار کنند. در این مطالعه تحولات ساختاری خود اشتغالی طی دوره بلند مدت ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵ بررسی می‌شود.

فرضیه اصلی این مقاله است که: در بلندمدت در اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵ بتدریج خود اشتغالی سنتی کاهش و خود اشتغالی مدرن افزایش یافته است؛ منظور از خود اشتغالی سنتی: کلیه فعالیت‌هایی است که در آن فعالیت‌ها از تکنولوژی و تجهیزات پیشرفته استفاده نمی‌شود و تولید به شیوه ساده و دستی انجام می‌شود، که بیشتر این فعالیت‌ها در مناطق روستایی و در فعالیت‌های کشاورزی می‌باشد؛ به عنوان مثال: استفاده از حیوانات برای شخم زدن، درو کردن محصولات کشاورزی با داس توسط دروگران، قالی بافی و گلیم بافی دستی. خود اشتغالی مدرن شامل کلیه فعالیت‌هایی می‌شود که در آن فعالیت‌ها از تکنولوژی و اثرات آن استفاده می‌شود و بیشتر در نقاط شهری می‌باشد؛ مثل: تراکتور و کمباین و سایر ادوات کشاورزی که جانسین دروگران و مشاغل سنتی کشاورزی شده و این مشاغل را در سطح وسیعی از بین می‌برد و

همچنین مشاغلی که با گسترش نقاط شهری به وجود می‌آیند؛ به عنوان مثال: گسترش بخش‌های خدمات، حمل و نقل، آب، برق و گاز، ساختمان، صنعت و فعالیت‌هایی مانند خرده فروشی، کار یک پزشک، یک وکیل دعاوی، یک متخصص منحصر به فرد اطفای حریق چاه‌های نفت در سطح بین‌المللی، یک برنامه ریز و تحلیل گر سیستم رایانه‌ای، یک صنعتگر ماهر، یک افزارمند ماشین‌آلات، یک فیلم ساز، یک نقاش.

این مقاله به شکل زیر سازماندهی شده است: در بخش ۲ مروری اجمالی بر تحقیقات انجام گرفته، آورده شده است، در بخش ۳ روش تحقیق، در بخش ۴ خود اشتغالی بر حسب جنسیت و نقاط شهری و روستایی، در بخش ۵ خود اشتغالی بر حسب گروه‌های سنی، در بخش ۶ خود اشتغالی در ۹ بخش اقتصادی، در بخش ۷ خود اشتغالی در مقایسه با اشتغال دستمزدی بخش‌های خصوصی و عمومی و در نهایت نتایج آورده شده است.

۲- مروری اجمالی بر تحقیقات انجام یافته

پس از سالها تحقیقات بر روی اقتصاد کارآفرینی، بخصوص بر روی خود اشتغالی، نتایج مناسبی حاصل شده است.

از جمله تحقیقات انجام شده می‌توان به فوجس^۳، بورژاس و برونارز^۴، ایوانزوژوانوویچ^۵، ایوانزولایتون^۶، فایرلی^۷، فایرلیو^۸ می‌یر^۹ و ریردن^{۱۰} در ایالت متحده امریکا، ریس و شا^{۱۱}، پی کلز و اوفارل^{۱۲}، بلانچ فلاور وازوالد^{۱۳} و^{۱۴}، بلانچ فلاور و فریمن^{۱۵}، میگر^{۱۶}، تیلر^{۱۷} و رابسن^{۱۸} در انگلیس، دیویت ووان ویدن^{۱۹} در هلند، آلبارامیز^{۲۰} در اسپانیا، برن هارد^{۲۱}، شوتز^{۲۲}، آرای^{۲۳}، لتنز و لاباند^{۲۴} و کان و شوتز^{۲۵} در کانادا، لافر و مک آنتی^{۲۶} در فرانسه، بلانچ فلاور و می^{۲۷} و کید^{۲۸} در استرالیا و فوتی و ویوارلی^{۲۹} در ایتالیا اشاره کرد. علاوه بر

-
1. fdchs , v (1982).
  2. Borjas , G. joand Brondrs ; S. (1989)
  3. Evans , D.S. and B.jovanvic (1989)
  4. Evans , D.S. and Leighton L.s (1989)
  5. fairlie R (1997)
  6. fairlie Robert W and Bruce D. meyer (1996)
  7. tairlie Robert W and Bruce D. meyer (1997)
  8. Reardon , E (1998)
  9. Rees , H and shah A (1986)
  10. pickles A.R and O'Farrell P.N (1987)
  11. Bakabcgfkiwer , D. and A OS wald (1998)
  12. Balanchflower , D.G (1998)
  1. Balanchflower , D. and Richard B.freeman (1994)
  2. Meager , N. (1992)
  3. Taylor M.P (1996)
  4. Robson , M.T (1998a)
  5. De wih , Gand Ban winden F.A (1990)
  6. Alba _ Ramrez Alfonso (1994)
  7. Berbgardt zrwin (1994)
  8. schuetze H.j(1998)
  9. Arai A.B (1997)
  10. Lentz B.F and Laband D.N (1990)
  11. kuhn P. Jand Schuetze H. J (1998)
  12. Laferrere A. Mcentee P (1995)

تحقیقات انجام گرفته توسط این محققین، در کشورهای دیگر نیز مقالاتی در این زمینه وجود دارد، از جمله مقاله کیلس استرام و لافونت^{۳۰}، کانبور^{۳۱}، ک و دنیسون^{۳۲}، هولمز و اشمیت^{۳۳} و همچنین شوتس^{۳۴} در اسپانیا و آمریکا، و در نهایت آکس و ایوانز^{۳۵}، یکی از مشکلات موجود در زمینه خود اشتغالی کمبود سرمایه می باشد. در تحقیقات انجام شده توسط ایوانز و لایتون و ژووانوویچ در آمریکا این مسئله بررسی شده است. بررسی های سری زمانی در طی سالهای ۱۹۶۶-۱۹۸۱ میلادی و بررسی های جاری جمعیت در طی سالهای ۱۹۶۸-۱۹۸۷ نشان می دهد که افراد دارای سرمایه های فامیلی، تمایل بیشتری به انتخاب خود اشتغالی نسبت به اشتغال دستمزدی دارند.

- ۱- بلانچ فلاور و اوزوالد (۱۹۹۸) دریافتند که احتمال و امکان خود اشتغالی تا حد زیادی بستگی به این دارد که آیا فرد هیچگاه ارث یا پاداشی دریافت کرده است یا خیر. نتایج تحقیقات بلانچ فلاور (۱۹۹۸) در رابطه با خود اشتغالی در کشورهای OECD نشان می دهد که:
  - ۲- گرایش کلی به خود اشتغالی در سطح اقتصاد در سالهای پس از ۱۹۹۶ در بسیاری از کشورها کاهش یافته است بجز پرتغال، نیوزلند و انگلستان، که این تمایل در آنجا افزایش یافته است؛
  - ۳- در مورد بسیاری از کشورها نوعی ارتباط منفی میان نرخ خود اشتغالی و نرخ بیکاری وجود دارد. از پژوهش های انجام گرفته شواهدی مبنی بر اثرات مثبت در کشورهای ایسلند و ایتالیا موجود می باشد؛ این اثرات در بخش کشاورزی بشدت منفی هستند.
  - ۴- احتمال خود اشتغال شدن در میان مردان از زنان بیشتر بوده و با افزایش سن، بیشتر می شود. کم سوادترین افراد بیشترین احتمال خود اشتغالی دارند، البته شواهدی نیز وجود دارد که با سوادترین افراد نیز، نسبتاً احتمال بالایی از خود اشتغالی دارند؛
  - ۵- افراد خود اشتغال از کارکنان رسمی دارای سطح رضایت شغلی بالاتری هستند؛
  - ۶- بین نرخ خود اشتغالی و نرخ رشد حقیقی اقتصاد رابطه منفی وجود دارد؛
  - ۷- افراد خود اشتغال یافته از کارکنان رسمی تمایل کمتری به انتقال از بخش یا شهر یا منطقه خود دارند زیرا نمی توانند مشتریهایشان را با خود منتقل نمایند.
- در این مقاله فقط به بعضی تحقیقاتی که روندهای بلندمدت خود اشتغالی را مورد توجه قرار داده اند اشاره می شود:

---

13. Blavchflower Daved G and Bruce D.Meyer (1994)
14. kidd M(1993)
15. foti A and vivavelli M(1994)
16. kihstrom Richard E. and Laffont , Jean Jacques (1979)
17. kanbur S.M.ravi (1982)
18. coate S and Dennysons (1992)
19. 16. Holmes T.J. and schmitz James A(1990)
20. schuetze J(1998)
21. oaraca R(1973)

نورماسامانیگو (۱۹۹۸)؛ ۳۸؛ سیاست ها و روندهای اخیر در خود اشتغالی شهری در مکزیک را بررسی نموده و نشان داده است که برای نزدیک به ۳ دهه، در خلال فرایند صنعتی شدن (از اوایل دهه ۱۹۵۰ تا پایان دهه ۱۹۷۰) اقتصاد مکزیک تغییرات سریعی را تجربه نموده و به موازات آن اشتغال دستمزد و حقوق بگیری نیز رشد سریعی داشته است. فرضیه ضمنی او این است که رشد اقتصادی در نواحی شهری بتدریج خود اشتغالی سستی را کاهش داده است.

رابرت دلیو فایرلی و برث دی. می یر (۱۹۹۸)؛ ۳۹؛ روند خود اشتغالی میان مردان سفیدپوست و سیاه پوست را در طی سالهای ۱۹۱۰ الی ۱۹۹۰ بررسی کردند و تأثیر عواملی چون تغییرات در نرخ های مالیات منافع بازنشستگی، تأمین اجتماعی، توزیع سنی نیروی کار و مهاجرت بر خود اشتغالی و همچنین روند خود اشتغالی در بین بخش های اقتصادی را بررسی نمودند. آنها نشان دادند که نرخ خود اشتغالی مردان سفید پوست از ۱۶ درصد در سال ۱۹۱۰ به ۱۰ درصد در ۱۹۷۰ کاهش و سپس به ۴/۱۱ درصد در ۱۹۹۰ افزایش یافته است. آنها نشان دادند که: عواملی چون تغییر نرخ مالیات ها، مزایای بیمه اجتماعی، توزیع سنی نیروی کار و مهاجرت قادر به توضیح کاهش درازمدت از ۱۹۱۰ تا ۱۹۷۰ و افزایش ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ نیستند و نتیجه گرفتند که کاهش درازمدت بیشتر به خاطر کاهش نرخ های خود اشتغالی داخل تمامی بخشهاست و افزایش از ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ عمدتاً بخاطر انتقال اشتغال به صناعی است که خود اشتغالی بالایی دارند؛ مثل: ساختمان، حمل و نقل و خدمات.

۳- روش تحقیق

استفاده از آمارهای سرشماری عمومی نفوس - مسکن که هر ۱۰ سال یک بار توسط مرکز آمار ایران انجام می گیرد و همچنین آمار سرشماری جمعیت در سال ۱۳۷۰، آمار کارکنان مستقل - که در این مطالعه معادل خود اشتغالی گرفته شده است - استخراج شده و بر حسب جنسیت، شهری / روستایی، سن، نه بخش اقتصادی شامل بخش های: کشاورزی، مشاغل عمده و خرده فروشی، استخراج معدن، صنعت، آب، برق و گاز، حمل و نقل و ارتباطات، هتلداری و رستوران، ساختمان، خدمات و مشاغل اظهار نشده و انواع اشتغال بررسی شده است. برای بررسی تغییرات کلی خود اشتغالی و داخل بخش های اقتصاد از روش شناسی تجزیه استفاده شده است که در زیر به اختصار بیان شده است.

۳-۱- متدولوژی تجزیه^{۳۶}

روش شناسی تجزیه به عنوان پایه ای برای تحلیل های تجربی توسط Oaxaca's (۱۹۷۳) ۴۰ ارایه شد. او فرض کرد که درآمدهای خوداشتغالی به شکل زیر مشخص می شود:

$$\ln w_m = X_m \beta_m + \varepsilon_m$$

$$\ln w_f = X_f \beta_f + \varepsilon_f$$

$$\ln(\bar{W}_m) - \ln(\bar{W}_f) = (\bar{X}_m - \bar{X}_f) \hat{\beta}_m + (\hat{\beta}_m - \hat{\beta}_f) \bar{X}_f$$

X_m و X_f به ترتیب متغیرهایی هستند که بر درآمد مردان و زنان تأثیر می گذارند و ε_m و ε_f جمله اخلال می باشند. تفاوت میانگین هندسی درآمدهای مردان و زنان را می توان با عواملی همچون تفاوت مردان و زنان در خصوصیات مشاهده شده و نسبتهای باقیمانده تجزیه کرد که به شکل رابطه زیر بیان می شود:

بخشی از تفاوت که ناشی از تفاوت در خصوصیات است به شکلی توسط ضرایب معادلات درآمد مردان ارزیابی شده است. جمله دوم $(\hat{\beta}_m - \hat{\beta}_f) \bar{X}_f$ بیانگر نسبی است که به وسیله شکاف درآمدها توضیح داده نشده است. که بخشی ناشی از تفاوت در روش است که ویژگی های قابل مشاهده توسط معادلات درآمد ارزیابی و تفسیر شده اند. تفاوت درآمدها همچنین می تواند با استفاده از معادلات زن برای ارزیابی تفاوت ویژگی های مردان و زنان تجزیه شود، بصورتی که $(\bar{X}_m - \bar{X}_f) \hat{\beta}_f$ بیانگر بخشی از تفاوت های ناشی از تفاوت در ویژگی است. در این مطالعه از ضرایب رگرسیون مردان و زنان برای یک محدوده از تخمین های دیکامپوزیشن استفاده شده است. تحلیل ها برای هر دو گروه زنان و مردان، اطلاعاتی را درباره تفاوت در درآمد فراهم می کند که در طی فرآیندی برای زنان و مردان مشخص شده است.

۴- خود اشتغالی بر حسب جنسیت و شهری و روستایی

در این بخش وضعیت کارکنان مستقل (خود اشتغالی) بر حسب جنسیت و شهری و روستایی در طی دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ بررسی شده است، برای این منظور با استفاده از آمارهای سرشماری عمومی نفوس مسکن، وضعیت کارکنان مستقل بر حسب جنسیت و شهری و روستایی در طی دو دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ در جدول ۳-۱ آورده شده است. بر اساس نتایج جدول فوق، نسبت کارکنان مستقل مرد به کل کارکنان مستقل در سال ۱۳۳۵ برابر ۹۵ درصد می باشد در حالی که در سال ۱۳۷۵ نسبت فوق به ۹۳ درصد کاهش یافته است. نسبت فوق بیانگر این واقعیت است که اولاً: نسبت بالایی از کارکنان مستقل را مردان تشکیل می دهند و سهم زنان از خود اشتغالی بسیار پایین می باشد؛ ثانیاً: نسبت خود اشتغالی زنان در طی دوره

۴۰ ساله فوق از ۵ درصد به ۷ درصد افزایش داشته است که نشان می‌دهد بتدریج سهم زنان افزایش ناچیزی داشته است؛ البته این تفاوت بیانگر تبعیض فاحش در بازار کار خود اشتغالی است.

بررسی وضعیت کارکنان مستقل زن و مرد در نقاط شهری و روستایی نشان می‌دهد که نسبت زنان خود اشتغال در نقاط روستایی ۸ درصد است؛ در حالی که این نسبت در نقاط شهری ۵ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد زنان در نقاط روستایی بیشتر از زنان در نقاط شهری در خود اشتغالی مشارکت دارند.

بررسی وضعیت کارکنان مستقل بر حسب شهری و روستایی طی دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ نشان می‌دهد که نسبت کارکنان مستقل شهری به کل کارکنان مستقل در سال ۱۳۳۵ حدود ۲۵ درصد و طی سالهای ۴۵، ۵۰، ۵۵، ۶۵، ۷۰، ۷۵ به ترتیب به ۲۷، ۲۶، ۴۰، ۳۳، ۴۴ و تقریباً ۵۰ درصد افزایش یافته است؛ در واقع طی دوره ۴۰ ساله فوق سهم بخش شهری ابتدا بتدریج و سپس طی دوره ۷۵-۱۳۵۵ با شتاب بیشتری افزایش داشته است و نسبت کارکنان مستقل نقاط روستایی از حدود ۸۰ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۵۰ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است؛ همچنین شایان توجه است که ۸۰ درصد کارکنان مستقل نقاط روستایی در فعالیت‌های کشاورزی فعالیت داشته‌اند و بدور از روشهای مدرن و ماشین آلات پیشرفته، بخش کشاورزی را اداره می‌کردند و با توجه به اینکه سهم اشتغال بخش کشاورزی در طی دوره مذکور کاهش یافت، به تبع آن خود اشتغالی در نقاط روستایی کاهش یافته است؛ در حالی که خود اشتغالی در بخشهای حمل و نقل، مشاغل عمده و خرده فروشی، خدمات صنعتی و ساختمانی که بیشتر در نقاط شهری است، افزایش یافته است.

۵- وضعیت خود اشتغالی در گروههای سنی

جدول ۵-۱ نسبت کارکنان مستقل در گروه های سنی ۱۴-۱۰، ۱۹-۱۵، ۲۴-۲۰، ۲۹-۲۵ ساله، ۳۴-۳۰، ۳۹-۳۵، ۴۴-۴۰، ۴۹-۴۵، ۵۴-۵۰، ۵۹-۵۵، ۶۴-۶۰، ۶۵ ساله و ۶۵ و بیشتر، کارکنان مستقل در طی دوره زمانی ۷۵ - ۱۳۵۵ را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج جدول فوق گروههای سنی ۴۴-۲۵ و ۶۵ ساله ها و بیشتر ۶۰ درصد کارکنان مستقل را به خود اختصاص داده و نسبت به گروههای دیگر سنی، بیشترین درصد کارکنان مستقل را دارند. و کمترین درصد خود اشتغالی مربوط به گروه سنی ۲۴-۱۰ ساله به کل کارکنان مستقل از حدود ۲۸ درصد در سال ۱۳۳۵ به حدود ۱۳ درصد در ۱۳۷۵ کاهش یافته است. دلیل کاهش سهم گروه های سنی فوق را می‌توان عمدتاً در افزایش گرایش به تحصیل در طی زمان، کاهش خود اشتغالی سنتی بخش کشاورزی که نیاز فراوان به نیروی کار در سنین مختلف داشت خلاصه نمود. همچنین سهم گروه های سنی ۶۴-۲۵ و ۶۵ ساله و بیشتر از حدود ۷۸ درصد در سال ۱۳۳۵ به حدود ۸۷ درصد در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است.

با توجه به اینکه در طی دوره زمانی فوق بخش شهری نیز گسترش زیادی پیدا نموده و به تبع آن زمینه های خود اشتغالی نیز افزایش یافته است و علاوه بر این افرادی که از مشاغل مزد بگیری بازنشسته می‌شوند، به دلیل شرایط نامطلوب اقتصادی و فشار هزینه‌های زندگی، تمایل دارند وارد فعالیت‌های خود اشتغالی شوند؛ چون هم از تجربه کاری لازم برخوردارند و هم حداقل سرمایه لازم برای ورود به یک فعالیت خود

اشتغالی را دارند؛ به طور مثال: معلمین و کارمندان بازنشسته ای که با حداقل اندوخته های دوران کار وارد فعالیت هایی از قبیل رانندگی، خرده فروشی و ... شده اند؛ لذا نسبت خود اشتغالی گروه های سنی بالاتر از کل خود اشتغالی افزایش یافته است.

۶- تجزیه خود اشتغالی در بخش های اقتصادی

اکنون روندهای خود اشتغالی در تمام بخش های اقتصادی را بررسی می کنیم. در جدول ۱-۶ نرخ های خود اشتغالی و سهم اشتغال نه بخش اقتصادی [کشاورزی، استخراج معدن، صنعت، آب و برق و گاز، هتلداری و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی، حمل و نقل، ساختمان، خدمات (مالی و بیمه، ملکی، تجارتي، اجتماعی و شخصی) و مشاغل اظهار نشده] طی دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ گزارش شده است. تغییرات عمده ای در هر دو نرخ های خود اشتغالی و سهم اشتغال هر بخش در طی ۴۰ سال گذشته اتفاق افتاده است. برای شناسایی اهمیت نسبی روندها در دو عامل فوق و ایجاد یک روند در خود اشتغالی کل از روش دیکامپوزیشن (تجزیه) استفاده کرده ایم.

نرخ خود اشتغالی کل در هر سال برابر است با مجموع نرخ های خود اشتغالی بخش های مختلف که وزنی از سهم اشتغال بخشها می باشند. بنابراین می توان تغییر در نرخ خود اشتغالی کل از سال t به سال t.S را به شکل زیر نشان داد:

$$\sum E_t^i + SS_t^i - \sum E_t^i S_t^i$$

۱-۶-۴

I=۱.....۹

E_t^i : سهم اشتغال بخش i از کل اشتغال در سال t

S_t^i : نرخ خود اشتغالی بخش i در سال t

i: تعداد کل بخشها

معادله ۱-۶-۴ را می توان به شکل دو رابطه زیر نیز نوشت:

$$\sum E_t + S^i (S_t^i + S - S_t^i) + \sum (E_t^i + S - E_t^i) S_t^i \quad ۲-۶-۴$$

$$\sum E_t^i (S_t^i + S - S_t^i) + \sum (E_t^i + S - E_t^i) S_t^i + S \quad ۳-۶-۴$$

این دو معادله بیانگر تجزیه تغییر در نرخ خود اشتغالی کل می باشد. مجموع اول در هر دو معادله نشان دهنده تغییرات در نرخ خود اشتغالی در هر بخش است؛ در حالی که هر بخش ثابت می باشد و مجموع دوم هر دو معادله بیانگر تغییرات در سهم اشتغال هر بخش است در حالی که نرخ های خود اشتغالی ثابت می باشد.

در جدول ۲-۶ تخمین های معادلات ۲-۶-۴ و ۳-۶-۴ برای تغییرات در نرخ های خود اشتغالی کل در دوره زمانی ۱۳۵۶-۷۵ گزارش شده است. نتایج نشان می دهد که تغییرات در نرخ خود اشتغالی کل در دوره زمانی ۱۳۳۵-۴۵ و ۱۳۴۵-۵۵ به ترتیب برابر ۰/۲۴- و ۰/۶۹- و در دوره زمانی ۱۳۵۵-۶۵ و ۱۳۶۵-۷۰ و ۲۰ به ترتیب برابر ۰/۰۷۹ و ۰/۱۸ و ۰/۰۱۸ و دوره زمانی ۱۳۷۰-۷۵ برابر ۰/۰۵۹- بوده است. به عبارت دیگر در دوره ۲۰ ساله ۱۳۳۵-۵۵ خود اشتغالی کل کاهش یافته است که بخشی از این کاهش به دلیل کاهش نرخ خود اشتغالی و بخشی به دلیل کاهش سهم اشتغال می باشد، که در ده ساله اول ۱۳۳۵-۴۵ سهم نرخ خود اشتغالی بیشتر از سهم اشتغال بوده، در حالی که در دوره ده ساله دوم ۱۳۴۵-۵۵ سهم اشتغال بیشتر از سهم نرخ خود اشتغالی در کاهش خوداشتغالی کل مؤثر بوده است، بررسی ده ساله سوم ۱۳۵۵-۶۵ نشان می دهد که نرخ خود اشتغالی به میزان قابل توجهی افزایش یافته است؛ در حالی که سهم اشتغال در این دوره منفی بوده است ولی تغییرات مثبت نرخ خود اشتغالی داخل بخش ها بر تغییرات منفی سهم اشتغال فایز آمده و نرخ خود اشتغالی کل را مثبت نموده است. در دوره ۵ ساله ۱۳۶۵-۷۰ نرخ کلی خود اشتغالی مثبت بوده که تغییرات مثبت به دلیل تغییرات مثبت نرخ خود اشتغالی داخل بخش ها بوده است. به طور کلی سهم اشتغال از ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۰ برخود اشتغالی کل تأثیر منفی داشته است. در دوره ۵ ساله ۱۳۷۰-۷۵ نرخ خود اشتغالی کل کاهش یافته که بر خلاف دو دوره قبل، سهم اشتغال افزایش یافته در حالی که سهم نرخ خود اشتغالی کاهش یافته است؛ ولی تغییرات مثبت سهم اشتغال اثر تغییر منفی نرخ خود اشتغالی داخل بخش ها را خنثی و آن را در کل مثبت نموده است.

برای توضیح بیشتر دلایل تغییرات در نرخ خود اشتغالی، ما سهم هر بخش اقتصادی را در تغییر نرخ خود اشتغالی در ادامه مشخص کرده ایم؛ به خصوص ما به دیکامپوز (تجزیه) کردن سهم هر بخش برای تغییرات موجود در نرخ خود اشتغالی کلی می پردازیم که بخشی مربوط به تغییرات در نرخ خود اشتغالی هر بخش و بخشی مربوط به تغییرات سهم اشتغال هر بخش می باشد. اکنون سهم هر بخش اقتصادی را به شکل زیر تعریف می کنیم:

$$C^i = E_{t+s}^i (E_{t+s}^i - S_{t+s}^i) - E_t^i (S_t^i - S_{t+s}^i) \quad \text{۴-۶-۴}$$

ei: عبارت است از سهم بخش I که تغییر در نرخ خود اشتغالی در فاصله بین دو سرشماری را نشان می دهد: **St+s**: متوسط نرخ خود اشتغالی کل در سال **t+s** می باشد.

ci: این سهم وابسته به دو عامل تغییر در سهم اشتغال بخش و تغییر در نرخ خود اشتغالی بخش نسبت به نرخ خود اشتغالی متوسط در سال **t+s** می باشد. حال با جمع و تفریق نمودن $E_t^i (E_{t+s}^i - S_{t+s}^i)$ با $E_{t+s}^i (S_t^i - S_{t+s}^i)$ به رابطه ۴-۶-۴ دو رابطه زیر را به دست می آوریم:

$$C^i = [E_t^i (S_{t+s}^i - S_t^i)] + [(E_{t+s}^i - E_t^i) (S_{t+s}^i - S_{t+s}^i)] \quad \text{۴-۶-۵}$$

یا

$$C^i = [E_{t+s}^i (S_{t+s}^i - S_t^i)] + [(E_{t+s}^i - E_t^i) (S_t^i - S_{t+s}^i)] \quad \text{۴-۶-۶}$$

جمله اول داخل کروشه در هر دو معادله بیانگر سهم حاصل از تغییر در نرخ خوداشتغالی بخش I از تغییر در نرخ خود اشتغالی کل از سال t به سال t+S می‌باشد؛ جمله دوم داخل کروشه در دو معادله فوق بیانگر سهم حاصل از تغییر در سهم نسبی خود اشتغالی کل بخش I از سال t به سال t+S می‌باشد. در جدول ۳-۶ تخمین های روابط ۴-۶-۴، ۴-۶-۵ و ۶-۶-۴ گزارش شده است. نتایج جدول بیانگر این واقعیت است که سهم خالص نرخ خود اشتغالی بخش کشاورزی بجز دوره زمانی ۶۵-۱۳۵۵ که به طور مثبت تغییر کرده، در سایر سال‌ها کاهش یافته است.

در دوره زمانی ۴۵-۱۳۳۵ سهم خالص بخش‌های کشاورزی، صنعت، هتلداری، رستوران و مشاغل عمدۀ و خرده فروشی، حمل و نقل، آب و برق و گاز و مشاغل اظهار نشده، تغییرات منفی داشته است که بیشترین کاهش مربوط به بخش‌های صنعت و حمل و نقل بوده است. شایان توجه است که کاهش نرخ خالص خود اشتغالی بخش‌های کشاورزی و مشاغل اظهار نشده، مربوط به کاهش سهم اشتغال این بخش‌ها می‌باشد؛ در حالی که سهم نرخ خود اشتغالی در بخش‌های مذکور افزایش یافته است، برعکس دو بخش فوق، کاهش خالص نرخ خود اشتغالی در چهار بخش دیگر، مربوط به کاهش نرخ خود اشتغالی در داخل بخش‌ها می‌باشد. البته در بخش صنعت و آب و برق و گاز، هر دو سهم نرخ خود اشتغالی داخل بخش‌ها و اشتغال منفی می‌باشند. در سایر بخش‌ها شامل معدن، ساختمان و خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) خالص نرخ خود اشتغالی مثبت می‌باشد. در بخش معدن هر دو سهم مؤثر بر نرخ خالص خود اشتغالی کل مثبت بوده؛ در حالی که در دو بخش ساختمان و خدمات سهم اشتغال منفی، ولی سهم خود اشتغالی داخل دو بخش مثبت بوده و بر اثر منفی سهم اشتغال غلبه و آن را مثبت نموده است.

بررسی دوره زمانی ۵۵-۱۳۴۵ نشان می‌دهد سهم خالص نرخ کلی خود اشتغالی در این دوره منفی بوده و تنها بخش‌های آب و برق و گاز، حمل و نقل و مشاغل اظهار نشده، سهم خالص نرخ خود اشتغالی شان مثبت بوده است و هر دو سهم مؤثر بر نرخ خالص خود اشتغالی در بخش‌های آب و برق و گاز، حمل و نقل مثبت بوده است ولی در بخش مشاغل اظهار نشده سهم خود اشتغالی داخل بخش منفی و سهم اشتغال بخش مثبت بوده است؛ ولی نرخ خالص خود اشتغالی در بخش‌های کشاورزی، معدن، صنعت، هتلداری، رستوران و مشاغل عمدۀ و خرده فروشی، ساختمان و خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) منفی می‌باشد که در مجموع نرخ کلی بخش‌ها در دوره فوق را منفی نموده و باعث کاهش خود اشتغالی در دوره فوق شده است؛ شایان توجه است که در بخش‌های مذکور که نرخ خالص کلی خود اشتغالی منفی بوده دو سهم مؤثر بر نرخ کلی خود اشتغالی نیز در بخش‌های معدن، صنعت و خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) منفی بوده است؛ در حالی که در بخش‌های کشاورزی، هتلداری، رستوران و مشاغل عمدۀ و خرده فروشی و ساختمان سهم مربوط به خود اشتغالی داخل بخش‌ها مثبت بوده ولی سهم مربوط به اشتغال منفی است که در نهایت نرخ خالص کلی را منفی نموده است و به عبارت دیگر علیرغم اینکه نرخ خود اشتغالی داخل بخش‌های فوق افزایش داشته ولی به دلیل کاهش سهم مربوط به اشتغال خالص، نرخ خود اشتغالی بخش‌های فوق کاهش یافته است.

در دوره زمانی ۶۵-۱۳۵۵ برخلاف دو دوره قبل، خالص نرخ خود اشتغالی کل افزایش محسوسی پیدا کرده است و برابر ۰/۸۱۲ می‌باشد. در این دوره تنها خالص نرخ خود اشتغالی بخش‌های آب و برق و گاز، خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) و مشاغل اظهار نشده، تغییرات منفی دارد و در سایر بخش‌ها، تغییرات مثبت بوده است. بیشترین تغییر منفی مربوط به بخش خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) می‌باشد. همچنین لازم به ذکر است که تغییر منفی نرخ خالص کل بخش‌های آب و برق و گاز و مشاغل اظهار نشده به دلیل تغییر منفی سهم اشتغال این بخش‌ها است؛ در حالی که نرخ خود اشتغالی در داخل بخش‌های فوق، تغییرات مثبت دارد ولی در بخش خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) برعکس بخش‌های فوق، تغییر منفی نرخ خالص کلی بخش فوق به دلیل تغییر منفی نرخ خود اشتغالی در داخل بخش و سهم اشتغال بخش بوده که سهم اشتغال بخش، بیشتر از نرخ خود اشتغالی در داخل بخش است.

بخش‌های حمل و نقل، کشاورزی، ساختمان و صنعت به ترتیب بیشترین تغییر مثبت نرخ خالص کلی خود اشتغالی را داشته‌اند. همچنین باید توضیح داد که مثبت بودن نرخ خالص کلی خود اشتغالی در بخش‌های معدن، صنعت، هتلداری، رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی، حمل و نقل و ساختمان به دلیل مثبت بودن هر دو سهم مؤثر بر خالص نرخ کلی خود اشتغالی بوده است؛ در حالی که در بخش کشاورزی سهم مربوط به اشتغال این بخش تغییرات منفی دارد و به عبارت دیگر می‌توان این‌گونه بیان نمود که: در دوره زمانی فوق به دلیل کاهش سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال، نرخ خود اشتغالی در این بخش کمتر افزایش یافته است؛ در حالی که در سایر بخش‌ها به دلیل افزایش سهم اشتغال آن‌ها از کل اشتغال، نرخ خالص خود اشتغالی شان بیشتر افزایش یافته است.

در دوره زمانی ۷۰-۱۳۶۵ نیز وضعیت شبیه دوره قبل است. با این تفاوت که در این دوره نرخ خالص بخش معدن که در دوره قبل مثبت بود، منفی شده؛ همچنین بخش‌های حمل و نقل و خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) که در دوره قبل، نرخ خالص خود اشتغالی شان منفی بود، در این دوره مثبت شده است. نکته دیگر اینکه در این دوره نرخ خالص خود اشتغالی، تغییرات مثبت اش کمتر از دوره قبل است. در این دوره بیشترین تغییر مثبت در نرخ خالص خود اشتغالی مربوط به بخش‌های خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) و ساختمان و بیشترین تغییر منفی مربوط به بخش‌های مشاغل اظهار نشده و معدن می‌باشد. همچنین بیشترین تغییر مثبت در نرخ خود اشتغالی داخل بخش‌ها مربوط به کشاورزی و صنعت و بیشترین تغییر منفی مربوط به مشاغل اظهار نشده و حمل و نقل می‌باشد. در مورد سهم اشتغال بخش‌ها نیز بیشترین تغییرات مثبت مربوط به بخش‌های (هتلداری، رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی) و خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) بوده و بیشترین تغییرات منفی مربوط به بخش‌های کشاورزی و مشاغل اظهار نشده می‌باشد. نکته دیگر اینکه مجموع تغییرات خود اشتغالی در داخل بخش‌ها همانند دوره های ۴۵-۱۳۳۵ و ۶۵-۱۳۵۵ در این دوره نیز مثبت می‌باشد؛ در حالی که در دوره ۵۵-۱۳۴۵ مجموع تغییرات خود اشتغالی در داخل بخش‌ها منفی بود. همچنین مجموع تغییرات سهم اشتغال بخش‌ها نیز

همانند دوره‌های ۴۵-۱۳۳۵، ۵۵-۱۳۴۵ و ۶۵-۱۳۵۵ در این دوره نیز منفی می‌باشد. این نکته بیانگر این واقعیت است که در طی دوره ۳۵ ساله فوق به دلیل سهم اشتغال مجموع بخش‌ها کاهش یافته است که بیشترین به دلیل وزن بالای بخش کشاورزی در اشتغال و خوداشتغالی بوده است.

دوره زمانی ۷۵-۱۳۷۰ که آخرین دوره مورد بررسی این مطالعه می‌باشد نیز وضعیتی متفاوت از دو دوره قبل دارد. در این دوره خالص نرخ خود اشتغالی کل، تغییرات منفی دارد و به عبارتی در این دوره شاهد کاهش نرخ خود اشتغالی کل هستیم.

در این دوره خالص نرخ خود اشتغالی کل بخش‌های معدن، هتلداری، رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی، حمل و نقل و مشاغل اظهار نشده، تغییرات مثبت دارد و بیشترین تغییر مثبت مربوط به بخش معدن می‌باشد؛ در حالی که خالص نرخ خوداشتغالی کل بخش‌های کشاورزی، صنعت، آب و برق و گاز، ساختمان، خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) تغییرات منفی دارد و بیشترین تغییر منفی مربوط به خالص نرخ خود اشتغالی بخش کشاورزی می‌باشد که نشان دهنده کاهش خوداشتغالی بخش کشاورزی است.

در این دوره نرخ خود اشتغالی داخلی تمامی بخش‌ها تغییرات منفی دارد؛ در حالی که تغییرات سهم مربوط به اشتغال بخش‌های معدن، هتلداری، رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی، حمل و نقل، ساختمان، خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) و مشاغل اظهار نشده مثبت می‌باشد.

در جدول ۶-۴ بر اساس رابطه ۴-۶-۱ نرخ‌های خود اشتغالی کل و بخش‌های نه گانه اقتصاد در طی دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ گزارش شده است. همچنین بر اساس نتایج جدول فوق نمودار نرخ‌های خود اشتغالی نیز ترسیم شده‌اند که در پایان مقاله آورده شده است.

بر اساس نتایج جدول فوق نسبت خود اشتغالی به کل اشتغال در اقتصاد ایران از حدود ۴۲ درصد در سال ۱۳۳۵ به حدود ۳۶ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است. همچنین نسبت خود اشتغالی بخش‌ها به کل اشتغال نشان می‌دهد که در بخش کشاورزی طی دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ روند کاهش بوده است، نسبت فوق از ۰/۳۰۴ درصد در ۱۳۳۵ به ۰/۱۴۹ درصد در ۱۳۷۵ کاهش یافته است و در طی دوره فوق بخش‌های هتلداری، رستوران، مشاغل عمده و خرده فروشی، حمل و نقل، ساختمان، خدمات (مالی، شخصی، ملکی، اجتماعی و ...) و مشاغل اظهار نشده روند افزایشی داشته‌اند. نکته دیگر اینکه در سال ۱۳۳۵ نسبت خود اشتغالی کشاورزی به کل خود اشتغالی ۷۴ درصد بوده و ۲۶ درصد مربوط به سایر بخش‌ها می‌باشد؛ در حالی که در سال ۱۳۷۵ نسبت فوق در کشاورزی به ۴۱ درصد کاهش و سهم سایر بخش‌ها به ۵۹ درصد افزایش پیدا کرده است.

در پایان این بخش می‌توان نتیجه گرفت که در طی دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵ در اقتصاد ایران بتدریج خود اشتغالی سستی کاهش و خود اشتغالی مدرن افزایش یافته است.

۶-۱ - خود اشتغالی در مقایسه با انواع اشتغال

در این بخش وضعیت خود اشتغالی در مقایسه با انواع اشتغال دستمزدی بخش‌های عمومی و خصوصی بررسی می‌شود. جدول ۷-۱ وضعیت خود اشتغالی در مقایسه با انواع اشتغال دستمزدی بخش‌های عمومی و

خصوصی را نشان می‌دهد. بر اساس جدول فوق درصد خود اشتغالی در طی دوره زمانی ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ به ترتیب برابر با ۴۲، ۳۹، ۳۲، ۴۰ و ۳۶ درصد بوده است. در حالی که سهم کارکنان دستمزدی بخش عمومی در طی دوره فوق به ترتیب برابر ۷/۶، ۹/۷، ۱۹، ۳۱ و ۲۹ درصد بوده است و سهم کارکنان دستمزدی بخش خصوصی در طی دوره فوق به ترتیب برابر با ۳۸؛ ۴؛ ۳۸؛ ۹؛ ۳۴؛ ۲۲؛ ۴ درصد بوده است.

در مقایسه با خود اشتغالی، سهم کارکنان دستمزد بگیر بخش عمومی در طی دوره زمانی فوق از ۸ درصد در ۱۳۳۵ به ۳۰ درصد در ۱۳۷۵ افزایش یافته است که نشان دهنده حضور بخش دولتی در بازار کار می‌باشد. البته سهم بخش دولتی در دوره زمانی ۷۵-۱۳۶۵ از ۳۱ درصد به ۲۹ درصد کاهش یافته است که ناشی از سیاست های دولت در زمینه تعدیل اقتصادی و کاهش استخدام نیروی کار می‌باشد. در مقایسه با خود اشتغالی، سهم کارکنان دستمزد بگیر بخش خصوصی کاهش شدیدتری داشته است. نسبت اشتغال کارکنان دستمزد بگیر بخش خصوصی که در سال ۱۳۳۵ برابر ۳۸ درصد بوده است به ۲۲ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است، یعنی تقریباً به نصف تقلیل یافته است.

کارکنان مستقل یا خود اشتغالان از جمله شاغلین بخش خصوصی می‌باشند که در واحدهای کوچک مقیاس تولید در بخش های اقتصادی فعالیت می‌کنند و از سوی دیگر مترادف با گسترش بخش خصوصی هستند. به علاوه کارکنان مستقل به عنوان شاخصی از بخش غیر رسمی اقتصاد نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. حال اگر شاغلین بخش خصوصی را که شامل کارکنان مستقل، کارکنان دستمزد بگیر و فامیلی یا بدون دستمزد و کارفرمایان می‌باشند در نظر بگیریم، سهم بخش خصوصی در اختصاص شاغلین به خود تا سال ۱۳۴۵ نزدیک به ۹۰ درصد بوده است و بیشترین سهم (۴۲ درصد) مربوط به خود اشتغالی می‌باشد؛ در حالی که سهم بخش عمومی تنها ۱۰-۷ درصد از کل اشتغال را به خود اختصاص می‌دهد. سهم این دوران بخش کشاورزی غالباً به دور از روش های مدرن و ماشین آلات پیشرفته اداره می‌شده و در مقایسه با این بخش، شاغلین بخش های صنایع و خدمات بسیار کمتر می‌باشند.

طی سال های ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ به دنبال به اجرا درآمدن برنامه های عمرانی دوم و سوم، زیر ساخت های اقتصادی و توسعه شبکه های ارتباطی مورد توجه قرار می‌گیرد و با اعتباراتی که دولت به انجام امور فوق اختصاص می‌دهد، سهم بخش عمومی از ۷،۶۳ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۹،۶۶ درصد در سال ۱۳۴۵ افزایش پیدا می‌کند ولی با این وجود باز هم بخش خصوصی و علی الخصوص خود اشتغالی سهم عمده تولید و اشتغال را در کشور به عهده داشته است. در طول دهه ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ برنامه های عمرانی چهارم و پنجم به اجرا در می‌آیند که هر دو برنامه بخش صنایع را در اولویت قرار داده و کمترین اولویت به بخش کشاورزی داده می‌شود. در طی این برنامه ها، الگوی توسعه بر مبنای صنعتی کردن ایران و رها کردن بخش کشاورزی، طرح ریزی می‌شود، به طوری که رشد صنایع تولیدی جایگزین واردات، از اهم اهداف برنامه قرار داشته است. همزمان شدن اجرای برنامه پنجم با افزایش قیمت نفت موجب می‌شود که در این برنامه، صنعتی شدن ایران مورد تأکید بیشتر قرار گیرد و مقادیر زیادی اعتبارات نیز صرف شبکه های زیر بنایی کشور و

همچنین توجه خاصی به بخش ساختمان و مسکن گردد؛ بدین صورت که در این دهه با انجام سرمایه‌گذاری های کلان، زمینه اشتغال در بخش عمومی افزایش یافته و سهم این بخش به یکباره از ۹/۷ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۱۹/۰۱ درصد در سال ۱۳۵۵ افزایش پیدا می‌کند.

شاغلین بخش عمومی در طول دهه ۱۳۳۵ تا ۱۳۶۵ نیز افزایش شدیدی داشته، به طوری که سهم این بخش در اشتغال از ۱۹/۰۱ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۳۳/۳۲ درصد در سال ۱۳۶۵ می‌رسد.

بررسی وضعیت شاغلین کشور در این دهه نشان می‌دهد که در طی دهه مذکور جمعیت شاغل از ۸۷۹۹۴۲۰ نفر به ۱۱۰۳۵۹۶۲ نفر رسیده که ۲۲۳۶۵۴۲ نفر افزایش نشان می‌دهد. ترکیب شاغلین در بخش خصوصی گویای این است که شاغلین این بخش در طول این دهه سال فقط ۳۱۸۰۱ نفر افزایش داشته که در مقایسه با بخش عمومی بسیار ناچیز می‌باشد.

در این راستا گفتنی است که مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی از ۳۰۷۷۱۹۲۷ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۱۸۱۱۶۶۸۲ نفر در سال ۱۳۶۵ کاهش پیدا کرده است. در مقابل، خود اشتغالی از ۲۸۱۰۲۱۱ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۴۳۹۷۸۹۷ نفر در سال ۱۳۶۵ افزایش پیدا کرده است. به عبارت دیگر سهم خود اشتغالی که شاخصی از فعالیت‌های غیر رسمی در اقتصاد نیز محسوب می‌شود، از ۳۲ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۴۰ درصد در سال ۱۳۶۵ افزایش می‌یابد؛ این افزایش در بخش خدمات و ساختمان به مراتب بیشتر از سایر بخش‌ها بوده است و در واقع برخلاف سال ۱۳۳۵ که خود اشتغالی عمدتاً مربوط به واحدهای تولیدی کوچک و واحدهای کشاورزی می‌گردد، در سال ۱۳۶۵ بخش خدمات و ساختمان، سهم بیشتری از کارکنان مستقل را به خود اختصاص می‌دهند.

همچنین لازم به ذکر است که نرخ رشد خود اشتغالی در فعالیت‌های نامشخص طی دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵، به‌طور سالانه ۳۶/۶ درصد است. به علاوه از آنجایی که دهه مذکور با وقوع انقلاب و همچنین دوران جنگ توأم می‌باشد؛ دلایلی هم چون تحولات ایجاد شده ناشی از حالت انقلابی و وجود جنگ تحمیلی، موجب تعطیلی برخی از مؤسسات گردیده و یا اینکه شرایط اقتصادی از شمار آنها کاسته است که کاهش شدید مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی (که بخش رسمی تلقی می‌شوند) در این دوران به خوبی نمایانگر آن می‌باشد.

در نتیجه کاهش مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی و افزایش خود اشتغالی در این بخش، شاغلین این بخش تقریباً ثابت مانده ولی شاغلین بخش عمومی از ۱۶۷۳۰۹۳ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۳۴۵۴۴۳۷ نفر در سال ۱۳۶۵ افزایش پیدا کرده، که به میزان ۱۷۸۱۳۴۴ نفر رشد داشته است. با توجه به اینکه افزایش کل شاغلین کشور در این ده برابر با ۲۲۰۲۱۳۱ نفر می‌باشد، مشخص می‌گردد که بیش از ۸۰ درصد افزایش اشتغال در این دوران مربوط به بخش عمومی بوده است. شرایط بحرانی جنگ و سطح بالای بیکاری پس از انقلاب، دولت را بر آن داشت که استخدام در ادارات دولتی را افزایش داده و از سوی دیگر ایجاد نهادهای انقلابی از قبیل سپاه پاسداران، جهاد سازندگی، بنیادها، نهضت سوادآموزی و ... باعث گردید تا علیرغم رکود شدیدی

که بر بخش خصوصی حاکم بود، سهم شاغلین بخش عمومی شدیداً گسترش پیدا کند. در واقع می‌توان گفت که در طول دهه ۶۵-۱۳۵۵ هرگونه اشتغالی که ایجاد گردیده، مربوط به بخش خدمات بوده است. به عبارت دیگر می‌توان کل اشتغال ایجاد شده در این دهه را متعلق به بخش خدمات دانست. معمولاً هر زمان که رشد اشتغال در بخش صنعت دچار رکود گردیده، بخش خدمات آن را جبران کرده و شدیداً به شاغلین خود افزوده است. رشد اشتغال بخش خدمات طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۵۵ بجز در مواردی که بخش عمومی ایجاد اشتغال نموده است با توجه به کاهش مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی و افزایش خود اشتغالی در این بخش، زمینه گسترش بخش غیررسمی را به‌طور وسیعی در مناطق شهری افزایش داده است. در دهه ۷۵-۱۳۶۵ سهم بخش خصوصی در اشتغال کشور از ۶۴/۴۹ درصد به ۶۷/۲۲ درصد افزایش پیدا کرده است و در مقابل سهم بخش عمومی از ۳۱/۴ درصد به ۲۹/۲۲ درصد کاهش یافته است. در این دهه بر خلاف دهه قبل که قسمت عمده اش مربوط به بخش عمومی بود، بخش خصوصی ۷۶ درصد از کل افزایش اشتغال را به عهده داشته است و سهم بخش عمومی از افزایش اشتغال تنها محدود به ۲۴ درصد گردیده است.

در این دهه مجدداً با ایجاد شرایط مطلوب اقتصادی، زمینه‌های فعالیت بخش خصوصی فراهم گشته و به دنبال آن رشد اشتغال در بخش صنعت به ۴/۸ درصد رسیده است. افزایش نرخ رشد اشتغال در بخش صنعت به میزان زیادی از رشد اشتغال در بخش خدمات کاسته و موجب کاهش نسبی فعالیت در بخش‌های غیررسمی و نامشخص می‌باشد که در پی گسترش رسمی اشتغال در فعالیت‌های صنعتی به‌وجود آمده است. نمودار (۹) خود اشتغالی را در مقایسه با کارکنان دستمزد بگیر بخش عمومی و خصوصی نشان می‌دهد. بر اساس این نمودار سهم خود اشتغالی همواره بیشتر از کارکنان دستمزد بگیر بخش عمومی و خصوصی بوده است.

نتایج

۱. علیرغم آن که با وقوع انقلاب صنعتی، گسترش دخالت دولت در امور اقتصادی و اجتماعی و گسترش دیوان سالاری از اهمیت خود اشتغالی سنتی (یعنی کلیه فعالیت‌هایی که در آن فعالیت‌ها از تکنولوژی و تجهیزات پیشرفته استفاده نمی‌شود و تولید به شیوه ساده و دستی انجام می‌شود) کاسته شده است، با این وجود در سال‌های اخیر بار دیگر اهمیت خود اشتغالی در شکل مدرن (شامل کلیه فعالیت‌هایی که در آن فعالیت‌ها از تکنولوژی و اثرات آن استفاده می‌شود و بیشتر در نقاط شهری می‌باشد) به خوبی و بویژه در اقتصادهای مدرن شناخته شده است. در این فصل به بررسی تحولات خود اشتغالی بر حسب سن، جنس، شهری و روستایی، بخش‌های اقتصادی و مقایسه با انواع اشتغال دستمزدی بخش خصوصی و عمومی پرداختیم؛ بر اساس نتایج این مقاله:
۲. خود اشتغالی در نقاط روستایی بیشتر از نقاط شهری است ولی نسبت خود اشتغالی نقاط روستایی بتدریج از سال ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵ کاهش یافته؛ به طوری که در سال ۱۳۷۵ تقریباً برابر خود اشتغالی نقاط شهری شده است؛
۳. نسبت خود اشتغالی در اقتصاد ایران بیشتر از اشتغال دستمزدی بخش خصوصی و همچنین نسبت خود اشتغالی در اقتصاد ایران بیشتر از اشتغال دستمزدی بخش عمومی می‌باشد؛
۴. نسبت خود اشتغالی گروه‌های سنی بالاتر بیشتر از گروه‌های سنی پایین‌تر است؛
۵. در بلندمدت در اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۳۵-۱۳۷۵ بتدریج خود اشتغالی سنتی کاهش و خود اشتغالی مدرن افزایش یافته است؛
۶. نسبت خود اشتغالی در میان مردان بیشتر از زنان است.

جدول ۴-۱- خوداشتغالی بر حسب جنس، شهری و روستایی واحد: نفر

خوداشتغالی:	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵
کل کشور	۲۴۳۵۳۴۵	۲۶۵۸۸۵۱	۲۸۱۰۲۱۱	۴۳۹۷۱۹۷	۵۴۵۳۰۰۰	۵۱۹۸۹۹۱
زن و مرد						
کل کشور	۲۳۰۴۴۷۲	۲۴۶۱۱۳۹	۲۶۷۹۵۱۸	۴۲۱۶۷۱۱	۵۱۹۷۰۰۰	۴۸۵۱۶۸۷
مرد						
کل کشور	۱۳۰۸۷۳	۱۹۷۷۱۲	۱۳۰۶۹۲	۱۸۱۱۸۶	۲۵۶۰۰۰	۳۴۷۳۰۴
زن						
نقاط شهری	۴۷۳۶۹۷	۶۳۴۲۰۰	۹۱۵۲۸۳	۱۷۴۱۷۲۵	۲۴۰۱۰۰۰	۲۵۳۴۸۴۳
زن و مرد						
نقاط شهری	۲۰۳۲۷	۴۸۲۸۲	۳۹۹۴۲	۴۸۲۸۲	۷۳۰۰۰	۱۲۶۰۲۹
زن						
نقاط	۱۹۶۱۶۴۸	۲۰۸۵۹۰۰	۱۸۹۴۹۲۸	۲۶۱۳۴۷۴	۳۰۲۳۰۰۰	۲۶۲۷۲۴۷
روستایی زن						
و مرد						
نقاط	۱۸۵۱۱۰۲	۱۹۱۹۷۰۰	۱۸۰۴۱۷۷	۲۴۸۲۴۸۲	۲۸۴۰۰۰۰	۲۴۰۸۴۰۹
روستایی						
مرد						
نقاط	۱۱۰۵۴۶	۱۶۶۲۰۰	۹۰۵۷۱	۱۳۰۹۹۲	۱۸۳۰۰۰	۲۱۸۸۳۸
روستایی زن						

منبع: سال‌های مختلف سرشماری؛ مرکز آمار ایران.

جدول ۵-۱- توزیع خود اشتغالان در گروه های مختلف سنی واحد: درصد

گروه های سنی	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵
۱۰-۱۴ ساله	۶	۹	۶	۱۸	۲۰۲	۰٫۸۸
۱۵-۱۹ ساله	۱۰	۱۱	۱۲	۶	۱۱	۴٫۱
۲۰-۲۴ ساله	۱۲	۱۱	۱۴	۸٫۵	۱۶	۸٫۴
۲۵-۲۹ ساله	۱۱٫۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۴
۳۰-۳۴ ساله	۱۰٫۵	۱۳	۱۰	۱۲	۱۳	۱۳
۳۵-۳۹ ساله	۱۱	۱۱	۱۰	۹٫۳	۱۱	۱۳
۴۰-۴۴ ساله	۱۱٫۲	۱۱	۱۰	۸٫۳	۷	۱۰
۴۵-۴۹ ساله	۶	۷	۸	۹٫۲	۶	۷
۵۰-۵۴ ساله	۵٫۵	۵	۸	۱۰	۵	۶٫۳
۵۵-۵۹ ساله	۵	۲	۴	۹	۵	۶٫۴
۶۰-۶۴ ساله	۴٫۵	۴	۳	۷٫۵	۴	۷
۶۵ و بیشتر	۵	۳	۴	۶	۵	۱۰
نامشخص	۰٫۰۴	۰٫۰۴۲	۰٫۰۳۵	۰٫۰۴	۰٫۰۵	۰٫۰۲
جمع	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰

منبع: سال های مختلف سرشماری؛ مرکز آمار ایران.

جدول ۶-۱- نرخ های خود اشتغالی و سهم اشتغال بخش ها از کل اشتغال

دوره زمانی ۷۵-۱۳۳۵

بخشها	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵
نرخهای خود اشتغالی	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد
کشاورزی	۵۳.۹	۵۶.۶	۵۷	۷۲.۱	۷۹	۶۵.۳
استخراج معدن	۰.۲۳	۰.۳	۰.۱.۲	۰.۳۸	۰.۳.۹	۳.۴
صنعت	۲۹.۵	۲۴.۱	۱۸.۴	۳۰.۱	۳۲.۷	۲۵.۲
آب و برق و گاز	۲۱.۵	۰.۱.۴	۰۰.۷	۰.۴.۴	۰.۳.۱	۰.۲.۹
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	۷۳.۱	۶۳.۲	۶۴.۷	۶۹.۷	۶۹.۹	۶۱.۷
حمل و نقل	۱۹.۲	۲۳.۱	۳۴.۲	۵۳.۴	۵۱.۵	۵۱.۲
ساختمان	۰.۶.۶	۰.۷.۷	۰.۸.۳	۳۲.۲	۳۸.۳	۲۸.۵
خدمات مالی، بیمه، شخصی ملکی و اجتماعی	۱۰.۳	۱۱.۳	۰.۶.۹	۰.۶.۸	۰.۹.۹	۰.۵.۶
مشاغل اظهار نشده	۰.۴.۴	۰.۹	۰.۵	۲۳.۶	۱۸.۳	۲۲.۶
کل	۴۱.۲	۳۸.۸	۳۱.۹	۳۹.۸	۴۱.۶	۳۵.۷
سهم اشتغال	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد
کشاورزی	۵۶.۳	۴۶.۲	۳۴	۱.۲۹	۲۴۵	۲۲.۸
استخراج معدن	۰.۰.۴۲	۰.۰۳.۸	۰.۱.۰۲	۰.۰.۲۹	۰.۰.۷۷	۰.۰.۸۲
صنعت	۱۳.۸	۱۸.۵	۱۹	۱۳.۲	۱۵.۴	۱۷.۵
آب و برق و گاز	۰.۰.۱۹	۰.۰.۷۷	۰.۰.۷	۰.۰.۸۲	۰.۰.۰.۹۸	۰.۱.۰۳
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	۰.۶	۰.۸	۰.۷.۶	۰.۷.۹	۰.۹۵	۱۲.۶
حمل و نقل	۰.۳.۵	۰.۳.۳	۰.۴.۹	۰.۵.۷	۰.۵.۸	۰.۶.۶
ساختمان	۰.۵.۷	۰.۷.۴	۱۳.۵	۱۰.۹	۱۰.۵	۱۱.۳
خدمات مالی، بیمه، شخصی ملکی و اجتماعی	۱۱.۱	۱۳.۵	۱۸.۴	۲۸.۷	۲۸.۴	۲۴.۶
مشاغل اظهار نشده	۰.۳	۰.۱.۹	۰.۰.۰.۸	۰.۳.۳	۰.۴.۳	۰.۱.۸
کل	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰

منبع: محاسبات تحقیق بر اساس آمار سالهای مختلف سرشماری عمومی نفوس و مسکن؛ مرکز آمار ایران.

جدول ۶-۲- تجزیه نرخ های کلی خود اشتغالی در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵

واحد: درصد

دوره زمانی ۱۳۳۵-۴۵ ۱۳۴۵-۵۵ ۱۳۵۵-۶۵ ۱۳۶۵-۷۰ ۱۳۷۰-۷۵

تغییر در نرخ خوداشتغالی کل سهم از تغییر در:	-۰،۰۲۴	-۰،۰۶۹	۰،۰۷۹	۰،۰۱۸	-۰،۰۵۹
الف - ۱) روش ۱ (معادله ۶-۲) نرخ خود اشتغالی داخل بخشها	-۰،۰۱۵	-۰،۰۱۱	۰،۱۰۸	۰،۰۳۳	-۰،۰۷۶
ب - ۱) سهم اشتغال	-۰،۰۷۴	-۰،۰۵۸	-۰،۰۲۹	-۰،۰۱۵	۰،۰۱۷
سهم از تغییر در:					
الف - ۲) روش ۲ (معادله ۶-۳)	۰،۰۰۶	-۰،۰۰۱	۰،۱۲	۰،۰۳۶	۰،۰۷۴
نرخ خود اشتغالی در داخل بخشها	-۰،۰۳	-۰،۰۵۹	-۰،۰۴۱	-۰،۰۱۸	۰،۰۱۵
ب - ۲) سهم اشتغال					

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۳-۶- تجزیه نرخ های خوداشتغالی بخش های اقتصاد دوره زمانی ۱۳۳۵-۴۵

واحد: درصد

بخش	روش ۱ (معادله ۵-۶)		روش ۲ (معادله ۶-۶)		سهم خالص هر بخش معادله (۴-۶)
	سهم از تغییر در:		سهم از تغییر در:		
	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	نرخ خود اشتغالی	سهم اشتغال	
کشاورزی	۰،۰۱۵	-۰،۰۱۸	۰،۰۱۲۵	-۰،۰۱۷۷	-۰،۰۰۲۸
استخراج معدن	۰،۰۰۰۳	۰،۰۰۰۱۴	۰،۰۰۰۰۳	۰،۰۰۰۱۵	۰،۰۰۰۱۷
صنعت	۰،۰۰۷۵	-۰،۰۰۷	-۰،۰۰۹۹	-۰،۰۰۴۳	-۰،۰۱۵
آب و برق و گاز	-۰،۰۰۰۴	-۰،۰۰۲۲	-۰،۰۰۱۵	-۰،۰۰۰۱	-۰،۰۰۲۵
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	-۰،۰۰۰۶	۰،۰۰۴۹	-۰،۰۰۷۹	۰،۰۰۶۹	-۰،۰۰۱۱
حمل و نقل	-۰،۰۰۱۴	۰،۰۰۰۳	۰،۰۰۰۳	۰،۰۰۰۴	-۰،۰۱۲
ساختمان	۰،۰۰۰۳	-۰،۰۰۵۳	۰،۰۰۰۸	-۰،۰۰۵۵	۰،۰۰۴۷
خدمات مالی، بیمه شخصی، ملکی و اجتماعی	۰،۰۰۱۱	-۰،۰۰۶۶	۰،۰۰۱۴	-۰،۰۰۶۸	۰،۰۰۵۵
مشاغل اظهار نشده	۰،۰۰۰۸۷	۰،۰۰۳۳	۰،۰۰۰۸۷	۰،۰۰۳۸	-۰،۰۰۴۷
کل	۰،۰۰۹۵	-۰،۰۳۲۱	-۰،۰۰۲۴	-۰،۰۲۴۳۵	-۰،۰۲۲۵۳

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۶-۳- تجزیه نرخ های خود اشتغالی بخش های اقتصاد دوره زمانی

۵۵-۱۳۴۵ واحد: درصد

بخش	روش ۱ (معادله ۶-۵) سهام از تغییر در		روش ۲ (معادله ۶-۶) سهام از تغییر در:		سهم خالص هر بخش معادله (۶-) (۴)
	نرخ خوداشتغالی	سهام اشتغال	نرخ خوداشتغالی	سهام اشتغال	
کشاورزی	۰،۰۰۱۸	-۰،۰۳۱	۰،۰۰۱۴	۰،۰۳۰	-۰،۰۲۹
استخراج معادن	-۰،۰۰۰۷	-۰،۰۰۲	-۰،۰۰۰۲	-۰،۰۰۲	-۰،۰۰۲
صنعت	-۰،۰۱۱	-۰،۰۰۰۷	-۰،۰۱۱	-۰،۰۰۰۴	-۰،۰۱۱
آب و برق و گاز	-۰،۰۰۰۰۵	۰،۰۰۰۲۲	-۰،۰۰۰۵	۰،۰۰۰۲۱	۰،۰۰۰۲
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	۰،۰۰۱۲	-۰،۰۰۱۳	۰،۰۰۱۱	-۰،۰۰۱۴	-۰،۰۰۰۱
حمل و نقل	۰،۰۰۳۷	۰،۰۰۰۲	۰،۰۰۵۴	۰،۰۰۰۲	۰،۰۰۰۴
ساختمان	۰،۰۰۰۰۴	-۰،۰۱۴۴	۰،۰۰۰۰۸	-۰،۰۱۵	-۰،۰۱۴
خدمات مالی، بیمه، شخصی، ملکی و اجتماعی	-۰،۰۰۰۶	-۰،۰۱۲۳	-۰،۰۰۰۰۸	-۰،۱۰	-۰،۰۱۹
مشاغل اظهار نشده	-۰۰۰۰۸،۰	۰،۰۰۰۳	-۰،۰۰۰۰۳	۰،۰۰۰۳	۰،۰۰۲۲
کل	-۰،۰۱۰۸۲	-۰،۰۵۸۲۸	۰،۰۱۰۸۵	-۰،۰۵۴۰۱	-۰،۰۶۸۷

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۶-۳- تجزیه نرخ های خود اشتغالی بخش های اقتصاد دوره زمانی

۶۵-۱۳۵۵ واحد: درصد

بخش	روش ۱ (معادله ۶-۵) سهم از تغییر در		روش ۲ (معادله ۶-۶) سهم از تغییر در:		سهم خالص هر بخش معادله (۶-۴)
	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	
کشاورزی	۰،۰۵۱	-۰،۰۱۶	۰،۰۴۴	-۰،۰۰۸	۰،۰۳۶
استخراج معدن	۰،۰۰۰۳	۰،۰۰۳	۰،۰۰۰۰۸	۰،۰۰۳	۰،۰۰۳
صنعت	۰،۰۲۲	۰،۰۰۵۶	۰،۰۱۵	۰،۱۲	۰،۳۰
آب و برق و گاز	۰،۰۰۰۳	-۰،۰۰۰۴	۰،۰۰۰۳	-۰،۰۰۰۳۹	-۰،۰۰۰۲
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	۰،۰۰۳۸	۰،۰۰۰۹	۰،۰۰۴	۰،۰۰۰۷۵	۰،۰۰۴۷
حمل و نقل	۰،۰۰۹۱	۰،۰۰۱۰۹	۰،۰۱۱	-۰،۰۰۰۴۵	۰،۰۱۰۵
ساختمان	۰،۰۳۲	۰،۱۹۸،۰	۰،۰۲۶	۰،۰۰۰۸۳	۰،۰۳۴
خدمات مالی، بیمه، شخصی، ملکی و اجتماعی	۰،۰۰۰۲	۰،۰۳۴	-۰،۰۰۰۳	-۰،۰۳۳	-۰،۰۳۴۲
مشاغل اظهار نشده	۰،۰۰۴۹	-۰،۰۰۷۵	۰،۰۶۱۴	-۰،۰۶۴	-۰،۰۰۲۶
کل	۰،۱۲۳۲	۰،۰۴۵۳۳	۰،۱۶۱۴۸	۰،۰۸۱۸۹	۰،۰۸۱۲

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۶-۳- تجزیه نرخ های خوداشتغالی بخش های اقتصاد دوره زمانی ۴۵-۱۳۳۵ (واحد درصد)

بخش	روش ۱ (معادله ۵-۶)		روش ۲ (معادله ۶-۶)		سهم خالص هر بخش معادله (۴-۶)
	سهم از تغییر در:		سهم از تغییر در:		
	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	نرخ	سهم خود اشتغالی	
کشاورزی	۰،۰۱۵	-۰،۰۱۸	-۰،۰۱۷۷	۰،۰۱۲۵	-۰،۰۰۲۸
استخراج معدن	۰،۰۰۰۳	۰،۰۰۰۱۴	۰،۰۰۰۱۵	۰،۰۰۰۰۳	۰،۰۰۰۱۷
صنعت	۰،۰۰۷۵	-۰،۰۰۷	-۰،۰۰۴۳	-۰،۰۰۹۹	-۰،۰۱۵
آب و برق و گاز	-۰،۰۰۰۴	-۰،۰۰۲۲	-۰،۰۰۰۱	-۰،۰۰۱۵	-۰،۰۰۲۵
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	-۰،۰۰۰۶	۰،۰۰۰۴۹	۰،۰۰۰۶۹	-۰،۰۰۰۷۹	-۰،۰۰۱۱
حمل و نقل	-۰،۰۰۱۴	۰،۰۰۰۰۳	۰،۰۰۰۰۴	۰،۰۰۰۰۳	-۰،۰۰۱۲
ساختمان	۰،۰۰۰۰۳	-۰،۰۰۰۵۳	-۰،۰۰۰۵۵	۰،۰۰۰۰۸	۰،۰۰۰۴۷
خدمات مالی، بیمه شخصی، ملکی و اجتماعی	۰،۰۰۰۱۱	-۰،۰۰۰۶۶	-۰،۰۰۰۶۸	۰،۰۰۰۱۴	۰،۰۰۰۵۵
مشاغل اظهار نشده	۰،۰۰۰۰۸۷	۰،۰۰۰۳۳	۰،۰۰۰۳۸	۰،۰۰۰۰۸۷	-۰،۰۰۰۴۷
کل	۰،۰۰۰۹۵	-۰،۰۰۳۲۱	-۰،۰۰۲۴۳۵	-۰،۰۰۰۲۴	-۰،۰۰۲۲۵۳

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۶-۳- تجزیه نرخ های خود اشتغالی بخش های اقتصاد دوره زمانی

۷۰-۱۳۶۵ واحد: درصد

بخش	روش ۱ (معادله ۶-۵) سهم از تغییر در		روش ۲ (معادله ۶-۶) سهم از تغییر در:		سهم خالص هر بخش معادله (۴-۶)
	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	
کشاورزی	۰,۰۲۰	-۰,۰۱۷۲	۰,۰۱۷	-۰,۰۱۴	۰,۰۰۲۹
استخراج معدن	۰,۰۰۰۰۰۳	-۰,۰۰۰۱۵	۰,۰۰۰۰۰۸	-۰,۰۰۰۱۶	-۰,۰۰۰۱۸
صنعت	۰,۰۰۰۳۴	-۰,۰۰۰۱۹	۰,۰۰۰۰۴	-۰,۰۰۰۲۵	۰,۰۰۰۱۵
آب و برق و گاز	-۰,۰۰۰۰۱۰	-۰,۰۰۰۰۶۲	-۰,۰۰۰۰۱۳	-۰,۰۰۰۰۵۹	۰,۰۰۰۰۷۲
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	۰,۰۰۰۰۱۶	۰,۰۰۰۱۶۴	۰,۰۰۰۰۲	۰,۰۰۰۰۶	۰,۰۰۰۱۸
حمل و نقل	-۰,۰۰۰۱۰۸	۰,۰۰۰	-۰,۰۰۰۱۱	۰,۰۰۰۰۱۲	-۰,۰۰۰۰۹۸
ساختمان	۰,۰۰۰۶۷	۰,۰۰۰۰۱	۰,۰۰۰۶۴	۰,۰۰۰۰۳	۰,۰۰۰۶۸
خدمات مالی، بیمه، شخصی، ملکی و اجتماعی	۰,۰۰۰۸۹	۰,۰۰۰۰۱	۰,۰۰۰۸۹	۰,۰۰۰۰۱	۰,۰۰۰۹۰
مشاغل اظهار نشده	-۰,۰۰۰۱۸	-۰,۰۰۰۲۳	-۰,۰۰۰۲۳	-۰,۰۰۰۱۸	-۰,۰۰۰۴۱
کل	۰,۰۳۶۱۸۳	-۰,۰۲۰۶۸	۰,۰۳۲۹۷۸	۰,۰۱۷۴۷	۰,۰۱۶۰۲

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۳-۶ تجزیه نرخ های خود اشتغالی بخش های اقتصاد دوره زمانی

۷۵-۱۳۷۰ واحد: درصد

بخش	روش ۱ (معادله ۵-۶)		روش ۲ (معادله ۶-۶)		سهم خالص هر بخش معادله (۴-۶)
	سهم از تغییر در		سهم از تغییر در:		
	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	نرخ خوداشتغالی	سهم اشتغال	
کشاورزی	-۰,۰۳۴	-۰,۰۰۵	-۰,۰۳۱	-۰,۰۰۸	-۰,۰۳۹
استخراج معدن	-۰,۰۰۰۴	۰,۰۷۵۴	-۰,۰۰۰۴۱	۰,۰۷۵۴۱	۰,۰۷۵
صنعت	-۰,۰۱۲	-۰,۰۰۲	-۰,۰۱۳	-۰,۰۰۱	-۰,۰۱۴
آب و برق و گاز	-۰,۰۰۰۲	-۰,۰۳۰۹۸	-۰,۰۰۰۰۲۱	۰,۰۳۰۹۷۹	-۰,۰۳۱
هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی	-۰,۰۰۰۸	۰,۰۰۰۸۳	-۰,۰۱۰	۰,۱۰۳	۰,۰۰۰۳
حمل و نقل	-۰,۰۰۱۷	۰,۰۰۱۲۷	-۰,۰۰۰۰۲	۰,۰۰۱۳	۰,۰۰۱۱
ساختمان	-۰,۰۱۳۰	۰,۰۰۱۲۰	-۰,۰۱۴	۰,۰۰۳۰	-۰,۰۱۱
خدمات مالی، بیمه، شخصی، ملکی و اجتماعی	-۰,۰۱۲	۰,۰۱۱۲۰	۰,۰۱۱	۰,۰۱۰۲	-۰,۰۰۰۸
مشاغل اظهار نشده	۰,۰۰۱۹	۰,۰۰۳۱	۰,۰۰۰۰۸	۰,۰۰۰۴۲	۰,۰۰۵۰
کل	-۰,۰۷۷۶۹	۰,۰۶۳۲۹	-۰,۰۷۸۸۳۱	۰,۰۶۴۴۳۱	-۰,۰۱۴۴

منبع: محاسبات تحقیق

فهرست منابع

الف - فارسی

۱- مرکز آمار ایران؛ سال‌های مختلف.

۲- خلاصه برنامه عمرانی چهارم؛ قسمت اول: کلیات اقتصادی، فصل سوم و برنامه عمرانی پنجم

کشور؛ فصل چهارم.

1-Alba-Ramirez, Alfonso; "Self-Employment in the Midst of Unemployment: the Case of Spain and the United States"; *Applied Economics*; Vol. 26; No. 3; March 1994; pp. 189-204.

3- Blanchflower, D. G., Evans, D. S. G Oswald, A.G.; "Credit Cards and Entrepreneurs"; *Working Paper*; National Economic Research Associates, Cambridge, MA; 1998a.

4- Blanchflower, D. G., Evans, D. S. & Oswald, A. G.; "Credit Cards and Consumers"; *Working Paper*, National Economic Research Associates; Cambridge, MA; 1998b.

5- Blanchflower, D. G. & Oswald, A.G.; "Self-Employment and the Enterprise Culture, in *British Social Attitudes: The 1990 Report*"; Edited by R. Jowell, S. Witherspoon & Brook, L. Gower; 1990.

6- Balanchflower, D. G. & Oswald, A.G. ; "What Makes an entrepreneur?" *Journal of Labor Economics*; Vol. 16; No.1; 1998.

7- Blanchflower, D. G; *Self-Employment in OECD Countries: In preparation*; September 1998.

8- Blanchflower, David G. & Bruce D. Meyer; "A Longitudinal Analysis of the Young Self-Employed in Australia and the United States"; *Small Business Economics*; Vol. G; 1994; PP. 1-9.

9- Blanchflower, D. G. & Richard B. Freeman; "Did the Thatcher Reforms Change British Labour Market performance?"; In *the UK Labour Market: Comparative Aspects and Institutional Developments*, edited by R. Barrell; Cambridge University Press; 1994; PP. 51-92.

10- Borjas, G. J. & Bronars, S.; "Consumer Discrimination and Self-Employment"; *Journal of Political Economy*; 97(1989); PP. 581-605.

11- Bernhardt, Irwin ; *A Comparative Advantage in Self-Employment and Paid work*, @ *Canadian Journal of Economics*; Vol. 27; No. 2; May 1994; pp. 273-89.

12- Coate, S. and Pennyson, S. ; "Labor Market Discrimination, Imperfect Information and Self-Employment"; *Oxford Economic Papers* Vol. HH; 1992; pp. 272-288.

13- De Witt, G. and Ban Winden, F. A.; "An Empirical Analysis of Self-Employment in the Netherlands"; *Economic Letters*; Vol. 32; 1990; pp. 97-100.

14- Evans, D. S. and Jovanovic, B. ; " Estimated Model of Entrepreneurial Choice under Liquidity Constrants"; *Journal of Political Economy*; Vol. 97; 1989.

15- Evans, D.S. and Leighton, L. S. ; *Some Empirical Aspects of Entrepreneurship*; *Am. Econ. Rev.*; Vol. 79; 1989; pp. 519-535.

- 16- Fairlie, R.; *"The Absence of the African – American Owned Business: An Analysis of The Dynamics of Self- Employment"*; Mimeo, Department of Economics, University of California; Santa Cruz.
- 17- Fairlie, Robert W, And Bruce D. Meyer; *An Ethnic and Racial Self-Employment Differences and Possible Explanations*, @ *Journal of Human Resources*; Vol. 31; No. 4 (Fall), pp. 757-93.
- 18- Fairlie, Robert W., and Bruce D. Meyer ; *"Does Immigration Hurt African American Self-Employment"*; University of California; Santa Cruz Working Paper;1997.
- 19- Foti, A. and Vivarelli, M.; *"An Econometric Test of the Self-Employment Model – the Case of Italy"*; *Small Business Economics*; Vol. 6; No. 2; April 1994; pp. 81-93.
- 20- Fuchs, V.; *"Self-Employment and Labor Force Participation of Older Males"*; *Journal of Human Resources*; Vol. 17 Fall, 1982. PP. 339-357.
- 21- Arai, A.B. ; *"The Road not Taken: The Transition From Unemployment to Self - Employment in Canada: 1961-1994"*; *Canadian Journal of Sociology*.
- 22- Kanbur, S. M. Ravi ; *"Entrepreneurial Risk Taking, Inequality, and Public Policy: An Application of Inequality Decomposition analysis to the general Equilibrium Effects of Progressive Taxation"*; *Journal of Political Economy* Vol. 90; 1982; pp. 1-21.
- 23- Holmes, T. J. and Schmitz, James A. ; *"A Theory of Entrepreneurship and its Application to the Study of Business Transfers"*; *Journal of Political Economy*; Vol. 89; 1990; pp. 265-294.
- 24- Kihlstrom, Richard. E. and Laffont, Jean Jacques; *"A General Equilibrium Entrepreneurial Theory of Firm Formation Based on Risk Aversion"*; *Journal of Political Economy*; Vol. 87; 1979; pp. 719-848.
- 25- (3) Summer pp. 365-382. 1997.
- 26- Kuhn, P.J. and Schuetze, H. J. ; *"The Dynamics of Self-Employment in Canada"*; Working Paper, McMaster University; 1998.
- 27- Laferrere, A. McEntee P. ; *"Self-Employment and Intergenerational Transfers of Physical and Human Capital: An Empirical Analysis of French Data"*; *Economic and Social Review*; Vol. 22; No. 1; October 1995; PP. 43-54.
- 28- Lentz B.F. and Laband, D.N. ; *"Entrepreneurial Success and Occupational Inheritance Among Proprietors"*; *Canadian Journal of Economics*; Vol. 23; 1990; pp. 563-579.
- 29- Kidd, M.; *"Immigrant Wage Differentials and the Role of Self Employment in Australia"*, *Australian*; *Economics Papers* Vol 32; No. 60; 1993; p. 92.
- 30- Meager, N.; *"Does Unemployment Lead to Self-Employment?"*; *Small Business Economics*; Vol. H; 1992; pp. 87-103.
- 31- Norma Samanieg; *Urban Self-Employment in Mexico Recent Trends & Policies*; 1990.
- 32- Oaxaca; *R. Male-Female Wage differentials in the Urban Labor Market*; *Int. Econ. Rev.* Vol. 14; Vol. H, 173; pp. 693-709.
- 33- Pickles, A.R. and O'Farrell, P.N.; *"An Analysis of Entrepreneurial Behavior from Male work histories"*; *Regional Studies*, Vol. 21; 1987; pp. 425-444.

- 34- Reardon, E.; "Are the Self – Employed Misfits of uperstars?"; *Rand Corporation, Working Paper.*;1998.
- 35- Rees, H. and Shah, A ; "An Empirical Analysis of Self-Employment in the UK; *journal of Applied Econometrics*; vol. 1 ; 1986; PP. 95-108.
- 36- Robson, M.T.; "The Rise in Self-Employment Amongst UK males"; *Small Business Economics*; vol. 10; No, 3; 1998a; PP. 199-212.
- 37- Robson, M.T. ; "Self-Employment in the UK regions"; *Applied Economics*; Vol. 30; No. 3; 1998b; PP. 313-322.
- 38- Schuetze, J. ; "Taxes, Economic Conditions and Recent Trends in Male Self – Employment: a Canada-US Comparison"; *Working Paper, McMaster University; Hamilton; Ontario, Canada; 1998.*
- 39- Schuetze, H.J.; "Taxes, Economic Conditions and Recent Trends in Male Self -Employment: A Canada-US Comparison"; *Mc Master University, Working Paper; 1998.*
- 40- Scs, Z. J. D. B Audretsch and D.S. Evans ; "Why Does the Self-Employment Rate Vary Across Countries and Over Time?"; *Discussion Paper No. 871; Center for Economic Policy Research; 1994.*
- 41- Taylor, M.P.; "Earnings, Independence or Unemployment: Why Become Self Employed?"; *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*; Vol. 58; No.2; 1996; pp. 253-265.